

hudozhestvennyh# vystavok#. – Kiev#, 1897. – 8 s.

11. Katalog# vystavki kartin# v# aktovom# zale imperatorskago universiteta Sv. Vladimira. – Kiev#, 1915. – 8 s.

12. Katalog# vystavki kartin# ustraivaemoj Kievskim# Otdelom# Popenchitel'stva o gluhonemyh#. – Kiev#, 1914. – 8 s.

13. Katalog# kartin#. – Kiev#, 1896. – 8 s.

14. Kievljanin#. – 1907. – №65. – 6 marta.

15. Kovalenko O. Z istorii' hudozhnih ob'jednan' Ukrai'ny // Ukrai'ns'kij istorychnyj zhurnal. – K., 1972. – №1. – S.82–87.

16. Pervaja vystavka Obshhestva Kievskih# hudozhnikov# // Kievljanin#. – 1894. – №33. – 2 fevralja.

17. Savickaja L. Na puti obnovenija. Iskusstvo Ukrainy v 1890–1910-e gody / Larisa Savickaja – Har'kov: TO Jekskljuziv, 2003. – 467 s.

18. Ustav# Kievskago tovarishhestva Hudozhestvennyh# Vystavok# – Kiev#: Tip. K.N. Milevskago, 1893. – 8 s.

19. Fedoruk O. Ukrai'ns'ko-pol's'ki mystec'ki vzajemny kincja XIX st. – pochatku XX stolit' / Oleksandr Fedoruk // Hronika 2000. Ukrai'na-Pol'shha: dialog uprodovzh tysjacholit'. Zb. nauk. prac'. – K.: Feniks, 2009. – T.80. – S.487–508.

20. Central'nyj derzhavnyj arhiv–muzej literatury i mystectva Ukrai'ny. – F.648. – Op.1. – Spr.29.

21. Tam samo. – Spr.28.

22. Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrai'ny, m. Kyi'v. – F.442. – Op.544. – Spr.262.

23. Tam samo. – Op.622. – Spr.233.

24. Tam samo. – Op.623. – Spr.183.

25. Tam samo. – Op.634. – Spr.54.

26. Jertel' A. Godichnaja vystavka kartin# mestnyh# hudozhnikov# / Aleksandr Jertel' // Kievskoe slovo. – 1893. – №1796. – 14 janvarja.

27. Jertel' A. Godichnaja vystavka kievskih# hudozhnikov# / Aleksandr Jertel' // Kievljanin#. – 1891. – №285. – 31 dekabnja.

28. Ja. // Godichnaja vystavka kartin# mestnyh# hudozhnikov# // Kievskoe slovo. – 1893. – №1803. – 21 janvarja.

Dobriian D. M., postgraduate student, Kiev of National University Tara's Shevchenko (Ukraine, Kiev), vanderveydenkiev@gmail.com

The contribution of William Kotarbinsky to art and artistic life of Kyiv

The article is dedicated to the gallery–exhibition life of Kiev and defining V.Kotarbinskii's place in it. There is observed his personal participation in Kiev's art integrations and exhibitions. And the sample of his managerial activities in the cultural city's life is given.

Keywords: art, painting, vernissage/opening day, Kiev's association/partnership of art exhibitions, Kiev's association/partnership of virtu and arts, museum.

Добриян Д. М., аспірантка, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), vanderveydenkiev@gmail.com

Участие Вильгельма Котарбинского в художественных объединениях и художественных выставках Киева

Статья посвящена галерейно–выставочной жизни Киева и определению места художника Вильгельма Котарбинского в ней. В публикации рассматривается персональное участие живописца в киевских художественных объединениях и выставках. Подается пример организаторской деятельности мастера в культурной жизни города.

Ключевые слова: искусство, живопись, художественные вернисажы, Киевское товарищество художественных выставок, Киевское общество древностей и искусств, музей.

* * *

УДК 94(477)

Кирея В. В.
здобувач, Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України
(Україна, Львів), kyreiviktor@meta.ua

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ В СТРУКТУРІ ВІЙСЬКОВОЇ АВІАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ (1918–1919 РР.)

Мета даної статті подати окреслений колом питань, деталізований аналіз організаційних заходів в структурі військової авіації Української Галицької армії. Виходячи з даної мети, в статті детально проаналізовано на основі опублікованих документів, архівних даних, спогадів та історіографії наявні військові звання, форму, розпізнавальні знаки, фінансування авіації

УГА1918–1919 рр. В процесі написання статті використано такі методи дослідження: методи дедуції та індукції, метод екстраполяції, історико-порівняльний метод, методи аналізу та синтезу, метод узагальнення. Застосовано проблемно-хронологічний підхід та принцип історизму. В дослідженні зроблено такі основні висновки: у військово-повітряних силах Західно-Української Народної Республіки несли службу особи різних звань, звання в УГА піддавались час від часу корекціям, наприклад, вдалось дослідити ці особливості і співвіднести їх з авіацією УГА, врахувавши відмінності. Форма у військово-повітряних силах ЗУНР мала певні особливості. Встановлювались окремими наказами розпізнавальні знаки на літаках, які в процесі зазнавали корекції. Використовували як польські ВПС так і військово-повітряні сили ЗУНР ряд метафоричних знаків, котрі наносились на літак та мали певні значення або належність до певної ескадри (у випадку поляків), або до певного відділу (у випадку українців). Рішенням Української Національної Ради та постановою Державного Секретаріату Військових Справ встановлювалась платня для всіх родів військ ЗУНР, в тому числі і для військової авіації. Військовим, котрі служили в ВПС, передбачали, окрім загальної платні, окремі доплати, також окремо платили за певні види виконаних робіт чи бойових дій. Для запрошених з інших армій військових встановлювались індивідуальні умови фінансування.

Ключові слова: військова авіація, Західно-Українська Народна Республіка, військові звання, форма, розпізнавальні знаки, фінансування.

Досвід минулого, одного з найбільш кровопролитних в історії людства ХХ століття в частині, що стосується організаційних заходів в армії, будь він позитивний чи негативний, несе в собі практичний інтерес, і безумовно знаходить актуальність в сучасному вимірі.

Організаційні заходи в арміях завжди мали і будуть мати важливе значення, оскільки від комплексу дій командування залежить боєздатність, професійність, вмотивованість особового складу, відчуття престижності несення служби тощо. Тому розглядання окреслених організаційних заходів в структурі авіації Української Галицької армії (УГА) несе в собі потенційний досвід минулого, становить інтерес для сучасності і є актуальним аспектом для вивчення.

Окреслені в назві статті організаційні заходи в структурі військової авіації УГА частково стали предметом дослідження в 30–ті роки, зокрема в колективному виданні І. Крип'якевича, Б. Гнатевича “Історія українського війська” [8]. В даному виданні наводиться інформація про форму Галицької армії (ГА), також поміщено таблицю, котра дає можливість розпізнавати військові звання ГА, тобто вони були універсальні для всіх родів зброї, а отже, і для авіації. В праці в переліку кольорів накомірних суконних зубчаток, що використовувались для позначення родів зброї ГА, вказується і колір авіації, проте подані кольори родів зброї автори неспіввідносять з тим чи іншим родом зброї, інформація подана у вигляді констатації наявності [8, с. 533–535]. В 90–ті рр. дослідник М. Литвин зачепив в своїй праці питання про розпізнавальні знаки на літаках військово-повітряних сил Західно-Української Народної Республіки [10, с. 180]. 2000–ні роки дослідник А. Козицький частково в своїй статті також подав інформацію про розпізнавальні знаки на літаках ГА [6, с. 324]. Питання про зарплату, розпізнавальні знаки на військових літаках, та деякі особливості форми авіаторів ГА, частково заторкнув дослідник А. Харук [17, с. 74]. Проаналізувавши історіографію з даних питань, можемо констатувати, що дослідники актуалізували ряд питань, пов'язаних з організаційними заходами в структурі військової авіації Української Галицької армії, проте дані питання потребують сукупного деталізованого вивчення. Наприклад, до кінця не вивчені питання, котрі стосуються заробітної платні, детальних особливостей військової форми авіаторів УГА тощо.

Мета даної статті подати окреслений колом питань деталізований аналіз організаційних заходів в структурі військової авіації Української Галицької армії. Виходячи з даної мети, ставимо наступні завдання: детально проаналізувати на основі опублікованих документів, архівних даних, спогадів та історіографії наявні військові звання, форму, розпізнавальні знаки, фінансування авіації УГА 1918–1919 рр.

Питання організаційних заходів в структурі армії, проголошеної 13 листопада 1918 р. Західно-Української Народної Республіки, було важливим для всіх родів військ ГА. Важливе значення організаційні дії займали і в “летунському відділі” (у тогочасних документах назва військово-повітряних сили ЗУНР), котрий офіційно заснований розпорядженням – “ВВк 16. – Відділ летунів. Летунський матеріал” Державного Секретаріату Військових Справ (ДСВС) 1 грудня 1918 р. [1, с. 2–3].

В Галицькій армії, а відповідно і в структурі авіації ГА військові звання піддавались час від часу корекціям, наприклад, звання, встановлені станом на 5 грудня 1918 р., мали такий вигляд: стрілець, старший стрілець, вістун, десятник, старший десятник, бул. ст. десятник, хорунжий, четар, поручник, сотник, отаман, осаул, полковник [1, с. 5]. 30 квітня 1919 р. серед військових звань відбулися певні зміни в назвах, в результаті чого звання набули наступного вигляду: стрілець, старший стрілець, вістун, десятник, підхорунжий, булавний, хорунжий, четар, поручник, сотник, отаман, підполковник, полковник, генерал четар, генерал поручник, генерал сотник [9, с. 533].

Згідно архівних документів 21 червня 1919 р. було видано наказ ч.: 39, підписаний Начальним Вождем Військ генерал поручником Грековим. В даному наказі встановлені наступні військові звання: стрілець, старший стрілець, вістун, десятник, старший десятник, булавний старший десятник, містостаршина, підхорунжий, хорунжий, четар, поручник, сотник, отаман, підполковник, полковник, генерал четар, генерал поручник, генерал сотник. В наказі говорилось про неприпустимість вживання інших термінів для означення старшин, підстаршин, стрільців, крім встановлених наказом. Також, як невстановлені жодним наказом заборонені слова: офіцер, підофіцер, козак, мужва [24, арк. 34].

Отже, проаналізувавши даних три варіанти військових звань, бачимо, що перший варіант (5 грудня 1918 р.) відрізняється від другого (30 квітня 1919 р.) тим, що звання “старший десятник”, замінено на звання “підхорунжий”, звання “булавний старший десятник” на звання “булавний”, звання “осаул” на “підполковник”. В свою чергу різниця між другим (30 квітня 1919 р.) та третім (21 червня 1919 р.) полягає в веденні звань: “старший десятник”, “булавний старший десятник”, “місто старшина”. Окрім цього, в другому варіанті між званнями “підхорунжий”, “хорунжий”, містяться звання “булавний”, а в третьому після “підхорунжого” йде зразу звання “хорунжий” [1, с. 5; 9, с. 533; 24, арк. 34].

22 червня 1919 р. до вищеподаного наказу ч.: 39 видано додаток, в якому вказувалось, що викресленню з наказу підлягають слова: “місто старшина”, а також зі слова “булавний старший

десятник”, наказано викреслити “старший”, тобто виходило звання “булавний десятник” [24, арк. 35].

В військово-повітряних силах Західно-Української Народної Республіки, згідно спогадів і архівних матеріалів несли службу 3 військовослужбовців званні полковників [7, с. 20–21; 22, арк. 163в–17; 23, арк. 11зв; 21, арк. 67зв].

В документах, мемуарах та літературі фігурує 11 сотників [19, арк. 10; 17, с. 72–73; 14, с. 9; 22, арк. 15зв–16; 20, арк. 97; 23, арк. 11зв], проте їхня кількість, як і сумарне число військовослужбовців інших звань, протягом існування військово-повітряних сил Західно-Української Народної Республіки коливалась, тому зрозуміло, що ці дані є приблизні та складені лише на основі тих відомостей, які є в нашому розпорядженні.

Поручників, котрих нам вдалось виявити, налічувалось 17 чоловік [21, арк. 27; 19, арк. 41, 217; 22, арк. 4зв, 5, 15зв, 16; 14, с. 9; 27, с. 67; 13, с. 219, 221; 20, арк. 97].

Четарів, по яких є відомості, налічується 6 осіб [13, с. 219; 22, арк. 14зв–15; 25, арк. 39, 39зв], в свою чергу, військовослужбовців в званні хорунжих, по яких є дані, нараховувалось 11 чоловік [22, арк. 14зв–15, 15зв–16; 14, с. 9; 13, с. 219, 223].

Військовослужбовці, котрі відносились до підстаршинських звань, досить слабо представлені в документах та спогадах. Маємо відомості лише про 2–х булавних [13, с. 219]. По документах проходить один булавний старший десятник, та один підхорунжий [22, арк. 4зв–5]. Загальна кількість старших десятників, про котрих є відомості, становить 9 осіб [13, с. 219, 223]. Фігурує в мемуарах один десятник [13, с. 239]. В спогадах Франко наводить 8 десятників [14, с. 9]. Проте ми ставимо підсумнів цю інформацію, оскільки за нашими даними жоден з цих осіб не перебував в званні десятника. Також маємо відомості про 6 вістунів [13, с. 219; 12, с. 668].

Слід сказати, що це лише ці військові, про яких нам вдалось знайти відомості, загальна кількість військовослужбовців в військово-повітряних силах Галицької армії постійно коливалась, і скласти точне число доволі важко.

22 квітня 1919 р. Державний Секретаріат Військових Справ видав розпорядження: № XLVI (46), ВВк 123. – ДСВС 7930. Вд. 3. 22. IV. 19. Однострій. В даному розпорядженні вказувалось, що станом на 1 квітня 1919 р. однострій має бути такий, як описано у вище названому документі. Розпорядження вийшло в Станиславові, як уже вказувалось 22 квітня 1919 р., підписане Товаришем Державного Секретаря Військових Справ отаманом в. р. Петром Бубелою [3, с. 1].

Отже, згідно цього наказу форму для усіх родів зброї, а отже, і для авіації виготовляти з вовняного сукна, котре мало “зеленаво-землистий” колір. Як головний убір встановлювалась шапка “мазепинка”, котра складалась з головача, обкладу, дашка. На переді головача кріпилась відзнака та гудзик, котрий спинає на переді обклад. Головач зшивався з 8 клинців, котрі згинали майже під прямим кутом, дно шапки мало бути плоске, сама шапка вгорі на 10–20 мм ширша, ніж внизу. Вершки клинців мали сходитись по середині дна шапки.

Проте також передбачалось виготовлення одностайного дна з метою зекономити нитки та матеріал [3, с.1]. Висота головача з переду становила 6–7 см, ззаду на 10 мм вужча. Навколо головача йшов знизу пришитий обклад, такий самий за розмірами, але на переді розтягтий, таким чином, що обидва кінці утворюють по середині над дашком клинець. Верхні кути обкладу один від другого віддалені на 5,5–6 см, а нижні зшиті разом, на тім місці пришитий металевий гудзик діаметром 14 мм [3, с.1]. Даний гудзик у летунів був гладенький, а у військовослужбовців, котрі належали до таких родів зброї, як: артилерія, піхота, кіннота, технічні війська, на цьому гудзику вказувався номер полку чи частини [26, с.203;3, с. 1].

На переді головача, а саме в клинці обкладу кріпилась шапкова відзнака, котра мала вигляд металевого кружка діаметром 2,5 см, сріблястий для рядових та підстаршин, і золотий для старшин [3, с.1]. На даному шапковому знаку витиснено тризуб [26, с.204].

Шапку виготовляли з тої самої тканини, що і однострої, верхні краї шапки обрублювалися сукном попелястого кольору, оскільки саме такий колір встановлювався для летунів військово-повітряних сил Західно-Української Народної Республіки [3, с.1,4].

Після поразки в українсько-польській війні УГА об'єдналась з Армією Української Народної Республіки, а відтак було видане розпорядження Диктатора під номером LXXIV (74), згідно цього вищеподана шапка “мазепинка” замінена на шапку “київлянка” або, як її ще називали, “петлюрівка”. Вона собою представляла м'який кашкет англійського зразка, цей головний убір запровадив в українському війську ще П.Скоропадський [17, с.51].

Мундир, чи згідно тодішньої термінології “блюза”, маласпереду 4 кишені з клапанами, по дві з кожної сторони. Ширина верхніх кишень становила 16–17 см, довжина 17–18 см, посередині кожна з верхніх кишень мала закладку шириною 4 см [3, с. 1]. Якщо верхні кишені були накладними, то нижні прорізні, всі кишені застібались на гудзики [26, с. 204]. Мундир містив 6 гладеньких металевих гудзиків, які розміщались знизу догори. Гудзики, котрі заціпали мундир, клапани кишень, барчики, були металеві, гладкі, діаметром 20 мм [3, с.1,2]. На плечах мундира розміщались погони – “барчики”, нижні кінці котрих вшивались в рукав: в свою чергу верхні пристібались на гудзик [26, с.204]. Правий барчик містив 3 дірки, довжина його становила 24 см, а лівий – дві дірки, довжина 18 см [3, с.2]. На відстані 5 см від плечового шва, на правому плечі мав бути контрпогончик, так звана сукняна “силька”. Для рядових та підстаршин передбачався на правому плечі сукняний валик довжиною 3 см та діаметром також 3 см, котрий мав назву – “поріжок”. Завдяки шльовці поріжок одягали на правий погон, котрий протягувався через контр погончикта пристібався гудзиком. Даний “поріжок” запобігав зіскакуванню ременя гвинтівки з плеча, тому його носили хіба що військові, озброєні гвинтівкою. Старшини, включно від хорунжого, мали погони з заокругленими кінцями та тільки одну дірку, призначену для застібання гудзиком [26, с. 204]. Мундир мав стоячо-відкладний комір висотою 4 см, зашпилювався двома чорними гафтками [26, с. 204; 3,

с. 2]. Летуни на лівім рукаві мали позначку з двох букв – “ЛГ” [3, с. 4]. Сотник Іван Фостаковський, котрий служив у ВПС ЗУНР, та сотник П.Франко в спогадах стверджують, що летуни мали на комірі та на рукавах нашиті “пропелери”, тобто гвинт літака [13, с.227; 14, с. 12]. Також про наявність у військовослужбовців авіації ЗУНР нашивки у вигляді гвинта літака стверджує у спогадах ще один колишній військовий військово-повітряних сил Західно-Української Народної Республіки вистун Михайло Шарик [28, с.32–33].

Далі, згідно розпорядження, встановлювались штани, котрі могли бути двох видів: а) доколінні, б) довгі. Довгі штани виготовляли з чорного сукна, летуни мали випустку попелястого кольору. Довгі можна було носити поза службою старшинам, підстаршинам, починаючи включно від старшого десятника [3, с.2, 4].

Плащ мав добре вмщати під собою мундир та мати довжину приблизно до середини стегна військового. Він мав бути пошитий таким чином, щоб ліва передня частина заходила на праву і заціпалась на 6 гудзиків діаметром 20 мм, котрі розміщались в трьох місцях по 2 один напроти другого. Застібався плащ на язички з дірками, пришиті до лівої передньої частини. Язички мали гострі кінці 6 см довжини та 2,5 см ширини. На плечах 2 см від коміра знаходились погони – “барчики” шириною 5 см, котрі застібались на гудзик. Правий “барчик” довжиною 27 см мав три дірки, лівий 21 см мав 2 дірки. У старшин включно від хорунжого, “барчики” з одною діркою мають заокруглене закінчення [3, с.2]. Також колишні військові авіації ЗУНР стверджують про наявність серед авіаторів шкіряних летунських курток [28, с.18–19].

Щодо взуття, то тут передбачались шкіряні черевики заокруглені спереду, а також чоботи, виконані так, як черевики з довгими холявами. Використовувались також спеціальні обмотки, зроблені з такої самої тканини, що і штани [3, с. 2–3]. Наявність високих шнурованих черевиків серед летунів підтверджує у спогадах вистун М.Шарик [28, с. 19].

Як елемент одягу військового міг бути також шарф шириною 12 см, довжиною 50 см, котрий носили під коміром, щоб запобігти нищенню і забрудненню коміра. Колір шарфа мав відповідати кольору однострою [3, с. 3].

Також передбачалась полотняна сорочка, котра мала застібатись на металеві гудзики. Пояс був однаковий для всіх, з жовтої шкіри, з залізною пряжкою, ширина пояса 5 см, йшов в двох довжинах: 106 см, і 113 см, маючи 5 дірок. Пряжка шириною та довжиною 5 см. Пояс мав також сильце на багнет з жовтої шкіри довжиною 22 см. Багнет мали носити рядові, підстаршини та старшини. Старшини та підстаршини включно від старшого десятника, носили револьвери в так званій “торбині”, з правої сторони причіпленої до пояса на вушко шириною 4 см. Передбачалися також рукавиці: вовняні, котрі одягали при морозі, та шкіряні для підстаршин та старшин використовувались як при службі, так і для святкових виступів [3, с. 3].

Для розрізнення військовослужбовців (котрі ділилися на 4 групи: а) рядові та підстаршини, б) сотенні старшини, в) полкові старшини, г) генеральні

старшини) використовувались вилоги (петлиці), котрі носили на комірі [3, с. 3].

Таким чином, рядові та підстаршини мали на комірі нашиті зубчасті вилоги попелястого кольору довжиною 7 см 2 мм. В даній нашивці знизу і зверху витято три зуби. У сотенних старшин, починаючи від хорунжого до сотника включно, вилоги такі самі, як і у рядових, проте зубці верхом і низом обрублені золотою смужкою шириною 3 мм. Полкові старшини, починаючи від отамана до полковника включно, мали вилоги такіж, як і рядових, але вирізи зубців, виповнені золотою тканиною, котра шириною 3 мм йшла понад кінці зубців, таким чином, цілий вилог мав форму прямокутника – 7 см 2 мм довжиною та 3 см шириною. Генеральні старшини мали вилоги подібні до булавних старшин, проте замість сукна кольору роду військ, використовували зубчатку з тканини срібного кольору, вирізи зубців виповнені золотою тканиною [3, с. 3–4].

Також використовувались нарукавні так звані “пружки”. Так рядові та підстаршини мали внизу обох рукавів 7–8 см від краю, пружки прикріпляли на сукняну підкладку попелястого кольору, котрий визначений для летунів. Старший стрілець мав на рукавах по одному срібному пружку, вістун по два, десятник по три довжиною 12 см, шириною 6 мм, розміщені на сукопній підкладці попелястого кольору. Для старшого десятника (підхорунжого) передбачався пружок шириною 15 мм, довжиною 12 см, нашитий пружок на сукопній попелястій підкладці. Для булавного десятника передбачався такий самий пружок, як у старшого десятника, лише добавлявся додатковий пружок, такий, як у старшого стрільця, відступ між попелястими підкладками становив 5 мм. Хорунжий мав один шовковий пружок шириною 6 мм того ж кольору, що однострій, теж на сукопній попелястій підкладці довжиною 12 см, шириною 12 мм. Для четаря передбачався один золотий пружок, для поручника два, для сотника три. Розміщались пружки на попелястих підкладках, віддаль між котрими становила 5 мм [3, с. 4].

Від отамана до полковника включно передбачались золоті нарукавні плетенки з трьох шнурків шириною 14 мм, розміщені на попелястій підкладці. Отаман мав одну таку плетенку, підполковник – дві, полковник – три. Генеральні старшини (в структурі авіації ГА генеральних старшин небуло, аналіз подається для складання цілісної картини) мали срібні пружки шириною 2 см з золотою рожечкою, біля котрої вміщені дві золоті булавки, тут підкладка вже не передбачалась. Таким чином, генерал четар мав один широкий пружок, генерал поручник теж один широкий, але біля нього ще вузкий пружок шириною 15 мм, без рожечки, розміщений нижче на відстані 1,5 см від широкого. Генерал сотник мав один пружок шириною 3 см з булавами, а зверху і знизу ще по одному пружку шириною 15 мм, віддалені між собою на 1,5 см [3, с. 4].

Станом на 6 грудня 1918 року наказом №22 встановлено розпізнавальні знаки для літаків Галицької армії. Згідно даного наказу як розпізнавальні знаки встановлено кольорові квадрати, котрі наносились на нижню частину крил, відповідно під правим крилом – синій квадрат, під лівим – жовтий. Згодом як стверджує в спогадах П.Франко, в якості розпізнавальних знаків

запроваджено круглі кокарди, де зовнішнє коло було блакитне, а внутрішня частина жовта. Дані знаки наносили на нижню, верхню частину крил, інколи на бічні частини вертикального оперення, на борти фюзеляжу. Також на борт інколи наносили жовтий тризуб, деколи тризуб вписували в синій квадрат [17, с. 74; 16, с. 94–95; 14, с. 12]. На окремих літаках переданих гетьманом П.Скоропадським зберігались ще старі російські знаки, кокарди біло-синьо-червоного кольору [17, с. 74; 16, с. 95]. Дослідник А.Харук стверджує, що станом на червень 1919 р. встановлено в якості розпізнавальних знаків жовта та синя полоси, котрі наносили на крила та кермо повороту [15, с. 37]. Ці дані також підтверджує в спогадах Іван Фостаковський [13, с. 227].

Є згадка Івана Фостаковського про використання в якості знаків черепа з кістками, дані літаки належали до винищувального відділу, це були, як згадує П.Франко, два “Ньюпори”, один з них винищувач, згідно ідентифікації дослідника А.Харука, “Ньюпор 17 Ц. Г”, фото даного літака подає в спогадах Фостаковський, проте на фото даних знаків невидно. Вдалось віднайти фото літака з зображеною на борті жінкою з мечем, також наносили чорного кольору тризуб на борт літака [13, с. 222, 227; 5, с. 97; 14, с. 9, 12; 17, с. 49]. Поляки теж наносили герби на борти літаків [36, с. 43]. Нам вдалось віднайти специфічні символічні знаки, котрі використовувались у польських військово-повітряних силах: так 3-тя розвідувальна авіаційна ескадра використовувала в якості знака скелет, котрий імітує гру на скрипці [35, с. 1333]. 4-та розвідувальна авіа ескадра мала в якості знака орла з розправленими крилами, голова котрого повернута в ліву сторону [38, с. 1765]. 7-ма мисливська ескадра мала знак у вигляді круга, в котрому вписаний військовий кашкет, на контори круга нанесено зірочки [32, с. 486]. Збереглася фотографія літака Альбатрос Д 3, 7-мої ескадри ім. Т.Костюшка, на борту котрого нанесено даний знак [11, с. 55]. 8-ма розвідувальна авіаескадра використовувала як знак орла, котрий тримає в кігтях гвинт літака [37, с. 806]. 13-та мисливська авіаційна ескадра мала знак у вигляді кола, в котре вписано блискавку [31, с. 949]. 21-ша винищувальна ескадра мала знак шахівниці, на котрій вміщено напис “NEL” [33, с. 656]. Деякі авіатори наносили на борт літака індивідуальний знак, котрим ідентифікувався даний пілот, наприклад, такий знак на борту свого Фоккера Е V мав поручник пілот Стефан Стец [30, с. 1622]. Віднайдено також знак у вигляді стрикози, однієї з авіаційних шкіл, котра діяла в 1919 р., спеціалізувалася на підготовці авіа обсерваторів (спостерігачів) [34, с. 1359].

В основному поляки використовували в якості розпізнавальних знаків червоно-білу шахівницю, котру наносили на верхню та нижню частину крил, борт літака та на стерно поворотів [36, с. 43; 29, фот. 30; 11, с. 55]. Як стверджує в спогадах сотник Фостаковський після Варшавського договору, на літаках Дієвої Армії також як і поляки, українці наносили шахівницю, але синьо-жовтого кольору [13, с. 227].

У Віснику Державного Секретаріату Військових Справ 14 грудня 1918 року опубліковано, згідно рішення Української Національної Ради з 13 листопада

1918 та постановою Державного Секретаріату Військових Справ з 5 грудня 1918 р., розпорядження №IX від 13 листопада 1918 р. про платню для Збройних Сил ЗУНР. Дана зарплатня поширювалася на всі роди військ Західно-Української Народної Республіки в тому числі і на військово-повітряні сили. Стрільцєві нараховувалось в день 50 сотиків, старшому стрільцєві – 70, вістуну – 1 крону (в 1892 році в Австро-Угорщині проведено грошову реформу внаслідок запроваджено основну грошову одиницю – корону (крону), яка складала 100 геллерів (філлерів) [4, с. 182]), десятнику – 1 крону 20 сотиків, старшому десятнику – 2 крони, булавному старшому десятнику – 2 крони, 50 сотиків. Починаючи від хорунжого і закінчуючи полковником включно, платня видавалася щомісячно. Хорунжий отримував щомісяця – 200 крон, четар – 250, поручник – 300, сотник – 350, отаман – 420, осаул – 490, полковник 560 крон. Також в залежності чи в бойових діях брав участь військовослужбовець, чи виконував роботу, непов'язану з прямими бойовими діями, нараховувались щоденні доплати. Наприклад, стрільцєві в бойових умовах щоденно нараховувалось – 1 крону, не в бойових – 50 сотиків, старшому стрільцєві в бойових – 1 крону 30 сотиків, не в бойових – 80 сотиків, вістуну в бойових – 2 крони, не в бойових – 1 крону, десятнику в бойових умовах – 2 крони 80 сотиків, не в бойових – 1 крону 80 сотиків, старшому десятнику в бойових – 4 крони, не в бойових – 3 крони, булавному старшому десятнику – 4 крони 50 сотиків в бойових, не в бойових – 3 крони 20 сотиків, хорунжому в бойових 5 крон, не в бойових – 3 крони 50 сотиків, четарю в бойових 6 крон, не в бойових 4 крони, поручнику в бойових – 7 крон, не в бойових – 4 крони 50 сотиків, сотнику в бойових – 10 крон, не в бойових – 6 крон, отаману в бойових – 12 крон, не в бойових – 8 крон, осаулу в бойових – 15 крон, не в бойових – 10 крон, полковнику в бойових умовах – 20 крон, не в бойових – 12 крон щоденно нараховувалось [1, с. 5]. Далі не аналізовано, оскільки серед особового складу авіації Галицької армії вище полковника (включно) звань небуло.

Військовослужбовцям від стрільця до булавного старшого десятника платню видавали 1-го, 10-го, 20-го числа кожного місяця. Офіцерам від хорунжого і далі виплачували заробітну платню 1-го числа кожного місяця [1, с. 6].

З 1 березня 1919 року згідно розпорядження №XXVIII, котре опубліковане 15 березня 1919 року у Віснику Державного Секретаріату Військових Справ, для військовослужбовців УГА в тому числі і для особового складу авіації Галицької армії заробітну платню підняли. Стрільцєві нараховувалось щоденно – 1 крону, старшому стрільцєві – 1 крону 20 сотиків, вістуну – 1 крону 50 сотиків, десятнику – 1 крону 70 сотиків, старшому десятнику – 2 крони 50 сотиків, булавному старшому десятнику – 3 крони.

Офіцерам від хорунжого і вище нараховували заробітну платню щомісячно. Таким чином, хорунжому щомісячно нараховувалось – 230 крон, четарю – 280 крон, поручнику – 340 крон, сотнику – 400 крон, отаману – 450 крон, осаулу – 550 крон, полковнику – 750 крон. Окрім того, нараховувались щоденно вже в збільшеному вигляді доплати в залежності чи в

бойових, чи в польових (не в бойових) умовах несе службу військовослужбовець. Таким чином, стрільцєві в бойових умовах щоденно нараховувалось – 2 крони, не в бойових – 1 крону 50 сотиків, старшому стрільцєві в бойових – 2 крони, не в бойових – 1 крону 80 сотиків, вістуну в бойових – 3 крони, не в бойових – 2 крони 50 сотиків, десятнику в бойових – 3 крони 50 сотиків, не в бойових – 3 крони 20 сотиків, старшому десятнику – 4 крони 50 сотиків, не в бойових – 4 крони 10 сотиків, булавному старшому десятнику в бойових – 5 крон, не в бойових – 4 крони 60 сотиків. Дещо більше нараховували офіцєрському складу. Хорунжому в бойових умовах нараховувалось щоденно – 7 крон, не в бойових – 5 крон, четарю в бойових – 8 крон, не в бойових – 6 крон, поручнику в бойових – 9 крон, не в бойових – 7 крон, сотнику в бойових – 12 крон, не в бойових – 10 крон, отаману в бойових – 15 крон, не в бойових – 12 крон, осаулу в бойових – 17 крон, не в бойових – 15 крон, полковнику в бойових умовах – 22 крони, не в бойових – 20 крон нараховувалось щоденно. Військовослужбовцям від стрільця до булавного старшого десятника зарплата виплачувалась 1-го, 11-го, 21-го числа кожного місяця, старшинам (офіцерам) від хорунжого і вище виплачували 1-го числа кожного місяця [2, с. 6–7].

Крім того, від 1 березня 1919 року згідно опублікованого у віснику ДСВС: Доповнення до платень Українського війська ВВк 83. – І. 846/19, пілоти, а також механіки летунського відділу мали, окрім зазначених вище зарплат і доплат, ще окремі грошові доплати. Пілоти старшини отримували місячну доплату – 190 крон, підстаршини – 150 крон, технічні старшини – 190 крон, доглядники (авіа спостерігачі) – 190 крон, надводири (завідуючі мотористи) – 150 крон, водири (мотористи) – 120 крон, помічники водирів (помічники мотористів) – 55 крон, провідники верстатів – 200 крон, обслуговуючому персоналу нараховувалось – 60 сотиків щоденно, обслуговуючому персоналу біля верстатів – 1 крону 50 сотиків щоденно. При авіавильоті за кожний кілометр платили – 50 сотиків. За збиття ворожого літака встановлено премію в розмірі – 1000 крон. За випробовування справності літака – 100 крон. Для запрошених авіаторів з інших армій командантлетунського відділу заключав окремі умови, котрі подавались Державному Секретаріату Військових Справ на затвердження [2, с. 9].

Не знайдено нами інформації про виплати сім'ї в результаті загибелі авіатора при виконанні службових обов'язків. Згідно архівних матеріалів в структурі ВПС за часів Української Держави гетьмана П.Скоропадського така практика мала місце. Наприклад, в одній з виявлених постанов вказувалось, що в результаті загибелі пілота поручика Миколи Компанійця, його сім'ї мали виплатити одноразову допомогу в розмірі 3 600 карбованців без зарахування цієї суми в склад постійної пенсії. Постанову затвердили 14 червня 1918 р.: голова Ради Міністрів Ф.Лизогуб, Військовий міністр Рогоза, гетьман Павло Скоропадський [18, арк. 34зв].

Отже, можемо зробити такі висновки:

У ВПС Західно-Української Народної Республіки несли службу особи різних звань, звання в УГА піддавались час від часу корекціям, наприклад, вдалось

дослідити, що звання встановлені станом на 5 грудня 1918 р. дещо відрізнялись від звань встановлених 30 квітня 1919 р. Згідно архівних документів 21 червня 1919 р. було ще, окрім цього, видано наказ ч.: 39, підписаний Начальним Вождем Військ генерал поручником Грековим. Проаналізувавши даних три варіанти військових звань, досліджено певні відмінності між ними. В військово-повітряних силах Західно-Української Народної Республіки, згідно спогадів і архівних матеріалів, несли службу військовослужбовці, починаючи від стрільця і закінчуючи полковником.

Досліджено, що форма у військово-повітряних силах ЗУНР встановлювалась відповідно до розпорядження Державного Секретаріату Військових Справ. Згідно цього наказу форму для усіх родів зброї, а отже, і для авіації виготовляли з вовняного сукна, котре мало “зеленаво-землистий” колір. В розпорядженні детально описано всі елементи однострою, а саме: шапка, верхні краї котрої обрублювалися сукном попелястого кольору, оскільки саме такий колір встановлювався для летунів військово-повітряних сил Західно-Української Народної Республіки, мундир, на лівім рукаві котрого летуни мали позначку з двох букв – “Лг”. В спогадах колишні військовослужбовці ВПС ЗУНР стверджують, що летуни мали на комірї та на рукавах нашиті “пропелери”, тобто гвинт літака, штани летунів мали випустку попелястого кольору, плащ, були також шкіряні летунські куртки, сорочка, шарф, рукавиці, пояс, шкіряні черевики та чоботи.

Для розрізнення військовослужбовців, котрі ділилися на 4 групи: а) рядові та підстаршини, б) сотенні старшини, в) полкові старшини, г) генеральні старшини), використовували вилоги (петлиці) попелястого кольору, котрі носили на комірї, починаючи від рядових і закінчуючи полковними старшинами включно. Для генеральних старшини (котрих в даному роді військ ЗУНР небуло, проте вказано для розуміння загальної картини), замість сукна кольору роду військ (в даному випадку попелястого встановленого для ВПС ЗУНР), передбачалось використання зубчатки з тканини срібного кольору.

Використовувались також для розрізнення звань нарукавні так звані “пружки”, котрі прикріплялись на попелясту (колір летунів) підкладку, виготовлену з сукна. Дану попелясту підкладку використовували військові особи ВПС ЗУНР, починаючи від рядових і закінчуючи полковниками. Важливо зауважити, що, починаючи від отамана і завершуючи полковником, на попелясту підкладку встановлювали золоті нарукавні плетенки. Хоча в даному роді військ ЗУНР (військова авіація) не було генералів, тим не менше для них теж передбачались срібні нарукавні пружки, проте тут попелясті підкладки вже не передбачались.

Для уникнення обстрілів військово-повітряних сил Західно-Української Народної Республіки власними ж військими встановлювались окремими наказами розпізнавальні знаки, котрі наносились на фузеляж, верхню, нижню частину крил, на бічні частини вертикального оперення. На переданих гетьманом П.Скоропадським окремим літаках зберігались ще старі російські знаки. В процесі функціонування ВПС розпізнавальні знаки зазнавали змін. Використовували як польські ВПС так і військово-повітряні сили ЗУНР

ряд метафоричних знаків, котрі наносились на літак та мали певні означення або належність до певної ескадри (у випадку поляків), або до певного відділу (у випадку українців). Поляки і українці наносили на борт літака різноманітні індивідуальні емблеми, а також герби.

Рішенням Української Національної Ради та постановою Державного Секретаріату Військових Справ встановлювалась платня, котра поширювалась на всі роди військ Західно-Української Народної Республіки в тому числі і на військово-повітряні сили. Військовим, котрі служили в ВПС, передбачались, окрім загальної платні, окремі доплати, також окремо платили за певні види виконаних робіт чи бойових дій. Для запрошених з інших армій військових встановлювались індивідуальні умови фінансування.

В подальших розвідках можна досліджувати інші маловідомі сторони авіації Української Галицької армії, наприклад, питання про заходи щодо кадрового забезпечення військово-повітряних сил Західно-Української Народної Республіки.

Список використаних джерел

1. Вістник Державного Секретаріату Військових Справ. – Тернопіль, 1918. – Ч.2. – 14 грудня. – С.1–8.
2. Вістник Державного Секретаріату Військових Справ. – Станіславів, 1919. – Ч.7. – 15 марта. – С.1–12.
3. Вістник Державного Секретаріату Військових Справ. – Станіславів, 1919. – Ч.11. – 30 цвітня. – С.1–8.
4. Довідник з історії України / За загальною редакцією Підкови І., Шуста Р., Видання 2-ге, допрацьоване і доповнене. – Київ: Генеза, 2001. – 1136 с.
5. Історичний Календар–Альманах Червоної Калини на 1926 рік. – Львів–Київ: Накладом В-ва “Червона Калина”, 1925. – 176 с.
6. Козицький А. Авіація УГА / А.Козицький // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / Національна Академія Наук України, Інститут українознавства ім. І.Крип’якевича. – Львів, 2000. – Вип.6: Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції. – С.320–328.
7. Кренжаловський Д. Перший летунський полк Української Галицької Армії: коротка історія / Д.Кренжаловський // Український інвалід: Загальний календар для українського народу на рік 1937. – Львів, 1937. – С.20–22.
8. Крип’якевич І. Історія українського війська / І.Крип’якевич, Б.Гнатевич. – Львів: Вид-во Івана Тиктора, 1936. – 574 с.
9. Крип’якевич І. Історія українського війська / І.Крип’якевич, М.Капустянський, Б.Гнатевич, С.Шрамченко, О.Думін, З.Стефанів, Л.Шанковський, С.Росоха. – 2-ге доп., вид. – Вінніпег: Вид. І. Тиктор, 1953. – 852 с.
10. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / М.Литвин. – Львів: Інститут українознавства НАНУ; Інститут Центрально-Східної Європи, 1998. – 488 с.
11. Тинченко Я. Герої Українського неба: науково-популярне видання / Я.Тинченко. – Київ: Темпора, 2010. – 200 с.
12. Українська Галицька Армія: матеріали до історії. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – Т.1. – 674 с.
13. Фостаковський І. Летунство / І.Фостаковський // Українська Галицька Армія: матеріали до історії. – Вінніпег: Вид-во Д.Микитюка, 1958. – Т.1. – С.217–240.
14. Франко П. Летунський відділ У.Г.А. / П.Франко // Літопис Червоної Калини. – 1937. – Ч.11. – С.9–12.
15. Харук А. Авиация Украинской Галицкой Армии (1918–1920) / А.Харук // Мир моделей. – Киев, 2003. – №6 [12]. – С.35–45.
16. Харук А. Авіація Української Галицької Армії в українсько-польській війні / А.Харук // Військово-науковий вісник. – Львів: Вид-во ВІ при НУ “Львівська політехніка”, 2000. – Вип.2. – С.93–101.
17. Харук А. Крила України: Військово-повітряні сили України, 1917–1920 рр. / А.Харук. – Київ: Темпора, 2008. – 96 с.
18. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф.1074. – Оп.1. – Спр.2. – 79 арк.
19. Там само. – Ф.2188. – Оп.1. – Спр.1. – 241 арк.
20. Там само. – Оп.1. – Спр.38. – 194 арк.

21. Там само. – Оп.2. – Стр.41. – 381 арк.
22. Там само. – Оп.2. – Стр.136. – 35 арк.
23. Там само. – Оп.2. – Стр.137. – 26 арк.
24. Там само. – Оп.3. – Стр.4. – 80 арк.
25. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. – Ф.640. – Оп.1. – Стр.10. – 56 арк.
26. Чмир М. Однострій та знаки розрізнення військовиків збройних сил ЗУНР (ЗОУНР) 1918–1919 рр. / М.Чмир // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України. – Львів, 2007. – Збірник 9. – С.181–247.
27. Шарик М. Діти війни: спогади. Ч. II / М.Шарик. – Вінніпег: Клуб приятелів української книжки, 1956. – 128 с.
28. Шарик М. Діти війни: спогади. Ч. III / М.Шарик. – Вінніпег: Клуб приятелів української книжки, 1956. – 128 с.
29. Kopański T. 16 (39-a) eskadra wywiadowcza 1919–1920 / T.Kopański. – Warszawa: KWN, 1994. – 132 s. – Фото 30.
30. Madejski Władysław. Lotnictwo pierwszych dniach obrony Lwowa/WładysławMadejski// Przegląd Lotniczy (Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1938. – Nr.11. – S.1602–1628.
31. Madejski Władysław.Lotnictwo w bitwie nad Niemnem /Władysław Madejski // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1939. – Nr.6. – S.928–949.
32. Madejski Władysław.Lotnictwo w bitwie pod Lwowem w sierpniu 1920 roku /Władysław Madejski // Przegląd Lotniczy(Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1937. – Nr.4. – S.453–486.
33. Madejski Władysław. Wapniarka /Władysław Madejski // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik wydawany przezDowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1937. – Nr.5. – S.646–656.
34. Michowski Stanisław. O tradycji myśli kilka /Stanisław Michowski// Przegląd Lotniczy(Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1937. – Nr.10. – S.1354–1359.
35. Polesiński Władysław. Do Poległych Lotników /Władysław Polesiński // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1937. – Nr.10. – S.1331–1333.
36. Tarkowski K. Polskie lotnictwo wojskowe w 1918 r. /K.Tarkowski// Wojskowy Przegląd Historyczny. – 1991. – Nr.2. – S.37–46.
37. Tuskiewicz Olgierd. Zagon na Korosteń w październiku 1920 r. /Olgierd Tuskiewicz // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1937. – Nr.6. – S.793–806.
38. Tuskiewicz Olgierd. Zagon na Korosteń w październiku 1920/Olgierd Tuskiewicz // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1937. – Nr.12. – S.1748–1765.
- References**
1. Vistnyk Derzhavnogo Sekretarijatu Vijs'kovykh Sprav. – Ternopil', 1918. – Ch.2. – 14 grudnja. – S.1–8.
2. Vistnyk Derzhavnogo Sekretarijatu Vijs'kovykh Sprav. – Stanyslaviv, 1919. – Ch.7. – 15 marta. – S.1–12.
3. Vistnyk Derzhavnogo Sekretarijatu Vijs'kovykh Sprav. – Stanyslaviv, 1919. – Ch.11. – 30 cvitnja. – S.1–8.
4. Dovidnyk z istorii' Ukrainy /Za zagal'noju redakcijeju Pidkovy I., Shusta R., Vydannja 2–ge, doprac'ovane i dopovnene. – Kyi'v: Geneza, 2001. – 1136 s.
5. Istorychnyj Kaljendar–Al'manah Chervonoi' Kalyny na 1926 rik. – L'viv–Kyiv: Nakladom V–va "Chervona Kalyna", 1925. – 176 s.
6. Kozyc'kyj A. Aviacija UGA /A.Kozyc'kyj //Ukrai'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist' / Nacional'na Akademiya Nauk Ukrainy, Instytut ukrai'noznavstva im. I.Kryp'jakevycha. – L'viv, 2000. – Vyp.6: Zahidno–Ukrai'ns'ka Narodna Respublika: istorija i tradycii'. – S.320–328.
7. Krenzhalovs'kyj D. Pershyj letun's'kyj polk Ukrain's'koj' Galyc'koj' Armii': korotka istorija /D.Krenzhalovs'kyj //Ukrai'ns'kyj invalid: Zagal'nyj kalendar dlja ukrai'ns'kogo narodu na rik 1937. – L'viv, 1937. – S.20–22.
8. Kryp'jakevych I. Istorija ukrai'ns'kogo vijs'ka /I.Kryp'jakevych, B.Gnatevych. – L'viv: Vyd–vo Ivana Tyktora, 1936. – 574 s.
9. Kryp'jakevych I. Istorija ukrai'ns'kogo vijs'ka /I.Kryp'jakevych, M.Kapustjans'kyj, B.Gnatevych, S.Shramchenko, O.Dumin, Z.Stefaniv, L.Shankovs'kyj, S.Rosoha. – 2–ge dop., vyd. – Vinnipeg: Vyd. I. Tyktor, 1953. – 852 s.
10. Lytvyn M. Ukrai'ns'ko–pol's'ka vijna 1918–1919 rr. /M.Lytvyn. – L'viv: Instytut ukrai'noznavstva NANU; Instytut Central'no–Shidnoi' Jevropy, 1998. – 488 s.
11. Tynchenko Ja. Geroy' Ukrain's'kogo neba: naukovopopuljarne vydannja /Ja.Tynchenko. – Kyi'v: Tempora, 2010. – 200 s.
12. Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. – Vinnipeg: Vyd–vo D.Mykytjuka, 1958. – T.1. – 674 s.
13. Fostakovs'kyj I. Letunstvo /I.Fostakovs'kyj //Ukrai'ns'ka Galyc'ka Armija: materialy do istorii'. – Vinnipeg: Vyd–vo D.Mykytjuka, 1958. – T.1. – S.217–240.
14. Franko P. Letun's'kyj viddil U.G.A. /P.Franko // Litopys Chervonoi' Kalyny. – 1937. – Ch.11. – S.9–12.
15. Haruk A. Aviacija Ukrainskoj Galickoj Armii (1918–1920) /A.Haruk // Mir modelej. – Kiev, 2003. – №6 [12]. – S.35–45.
16. Haruk A. Aviacija Ukrai'ns'koj' Galyc'koj' Armii' v ukrai'ns'ko–pol's'kij vijni /A.Haruk // Vijs'kovo–naukovyj visnyk. – L'viv: Vyd–vo VI pry NU "L'vivs'ka politehnika", 2000. – Vyp.2. – S.93–101.
17. Haruk A. Kryla Ukrainy: Vijs'kovo–povitrijani syly Ukrainy, 1917–1920 rr. /A.Haruk. – Kyi'v: Tempora, 2008. – 96 s.
18. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja Ukrainy. – F.1074. – Op.1. – Spr.2. – 79 ark.
19. Tam samo. – F.2188. – Op.1. – Spr.1. – 241 ark.
20. Tam samo. – Op.1. – Spr.38. – 194 ark.
21. Tam samo. – Op.2. – Spr.41. – 381 ark.
22. Tam samo. – Op.2. – Spr.136. – 35 ark.
23. Tam samo. – Op.2. – Spr.137. – 26 ark.
24. Tam samo. – Op.3. – Spr.4. – 80 ark.
25. Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrainy, m. L'viv. – F.640. – Op.1. – Spr.10. – 56 ark.
26. Chmyr M. Odnostrij ta znaky rozrizennja vijs'kovykh zbrojnyh syl ZUNR (ZOUNR) 1918–1919 rr. /M.Chmyr // Ukrai'ns'kyj vyzvol'nyj ruh / Centr doslidzhen' vyzvol'nogo ruhu, Instytut ukrai'noznavstva im. I.Kryp'jakevycha NAN Ukrainy. – L'viv, 2007. – Zbirnyk 9. – S.181–247.
27. Sharyk M. Dity vijny: spogady. Ch. II /M.Sharyk. – Vinnipeg: Kljub pryjateliv ukrai'ns'koj' knyzhky, 1956. – 128 s.
28. Sharyk M. Dity vijny: spogady. Ch. III /M.Sharyk. – Vinnipeg: Kljub pryjateliv ukrai'ns'koj' knyzhky, 1956. – 128 s.
29. Kopański T. 16 (39-a) eskadra wywiadowcza 1919–1920 /T.Kopański. – Warszawa: KWN, 1994. – 132 s. – Foto 30.
30. Madejski Władysław. Lotnictwo pierwszych dniach obrony Lwowa /Władysław Madejski // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1938. – Nr.11. – S.1602–1628.
31. Madejski Władysław. Lotnictwo w bitwie nad Niemnem /Władysław Madejski // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1939. – Nr.6. – S.928–949.
32. Madejski Władysław. Lotnictwo w bitwie pod Lwowem w sierpniu 1920 roku /Władysław Madejski // Przegląd Lotniczy(Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1937. – Nr.4. – S.453–486.
33. Madejski Władysław. Wapniarka /Władysław Madejski // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1937. – Nr.5. – S.646–656.
34. Michowski Stanisław. O tradycji myśli kilka /Stanisław Michowski // Przegląd Lotniczy(Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1937. – Nr.10. – S.1354–1359.
35. Polesiński Władysław. Do Poległych Lotników /Władysław Polesiński // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1937. – Nr.10. – S.1331–1333.
36. Tarkowski K. Polskie lotnictwo wojskowe w 1918 r. /K.Tarkowski // Wojskowy Przegląd Historyczny. – 1991. – Nr.2. – S.37–46.
37. Tuskiewicz Olgierd. Zagon na Korosteń w październiku 1920 r. /Olgierd Tuskiewicz // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1937. – Nr.6. – S.793–806.
38. Tuskiewicz Olgierd. Zagon na Korosteń w październiku 1920/Olgierd Tuskiewicz // Przegląd Lotniczy (Miesięcznik wydawany przez Dowództwo lotnictwa). – Warszawa, 1937. – Nr.12. – S.1748–1765.
- Kyryia V. V., external doctorate student, Ivan Krypyakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine (Ukraine, Lviv), kryreiviktor@meta.ua*
- Organizational Arrangements in the Structure of Military Aviation of Ukrainian Galician Army (1918–1919)**
- The aim of this article is to provide defined by the range of questions detailed analysis of organizational arrangements in the structure of military aviation of*

Ukrainian Galician Army. Based on this goal of the article there have been done a detailed analysis on the basis of published documents, archival data memories and historiography: existing military grades, outer garment, identification marks, financing of UGA aviation in 1918–1919. In the course of this article preparation, the following methods were applied: deduction and induction methods, extrapolation, historical-comparative method, analysis and synthesis, generalization method. There was also applied problem-chronological approach and the principle of historicism. By this study the following key conclusions were made: the Air Forces of Western Ukrainian People's Republic included military men of different grades and these grades in the UGA subjected to correction from time to time, for example, it was possible to study these features and match them with the same of the UGA Air Forces, taking into account differences. The outer garment of ZUNR air forces had certain characteristics. By separate orders the markings on the aircraft were established but they experienced lots of corrections in the process. By the Polish Air Forces and ZUNR Air Forces there were used a number of metaphorical signs that were applied to the aircraft and had some definitions or relation to a particular squadron (if case of Polish forces) or to a particular division (in the case of Ukrainian forces). By the decision of Ukrainian National Council and by the Resolution of State Secretariat of Military Affairs there was established a fee for all kids of ZUNR forces including military aviation. For the military men who served in the Air Forces in addition to the total payment there was anticipated some extra payment and some certain types of work performed or fighting were also remunerated separately. For the invited from other military armies service men individual financing terms were established.

Keywords: military aviation, Western Ukrainian People's Republic, military grades, outer garment, identification marks, financing.

Кирея В. В., соискатель, Институту украиноведения им. И. Крипякевича НАН Украины (Украина, Львов), kyreivaktor@meta.ua

Организационные меры в структуре военной авиации Украинской Галицкой армии (1918–1919 гг.)

Цель данной статьи подать очерченный кругом вопросов, детализированный анализ организационных мероприятий в структуре военной авиации Украинской Галицкой армии. Исходя из данной цели, в статье подробно проанализированы, на основе опубликованных документов, архивных данных, воспоминаний и историографии, имеющиеся воинские звания, форму, опознавательные знаки, финансирование авиации УГА 1918–1919 гг. В процессе написания статьи использованы следующие методы исследования: методы дедукции и индукции, метод экстраполяции, историко-сравнительный метод, методы анализа и синтеза, метод обобщения. Применен проблемно-хронологический подход и принцип историзма. В исследовании сделаны следующие основные выводы: в военно-воздушных силах Западно-Украинской Народной Республики несли службу лица разных званий, звания в УГА подвергались время от времени коррекциям, например, удалось исследовать эти особенности и соотнести их с авиацией УГА, учитывая различия. Форма в военно-воздушных силах ЗУНР имела определенные особенности. Устанавливались отдельными приказами опознавательные знаки на самолетах, которые в процессе корректировались. Использовали как польские ВВС так и военно-воздушные силы ЗУНР ряд метафорических знаков, которые наносились на самолеты, и имели определенные значение, или принадлежность к определенной эскадре (в случае поляков), или к определенному отряду (в случае украинцев). Решением Украинской Национальной Рады и постановлением Государственного Секретариата Военных дел устанавливалась плата для всех родов войск ЗУНР, в том числе и для военной авиации. Военными, которые служили в ВВС, предусматривались, кроме общей платы, отдельные доплаты, также отдельно платили за определенные виды выполненных работ или боевых действий. Для приглашенных военных из других армий устанавливались индивидуальные условия финансирования.

Ключевые слова: военная авиация, Западно-Украинская Народная Республика, воинские звания, форма, опознавательные знаки, финансирование.

* * *

УДК 94(477)“1918”:373.014

Крик Н. В.
провідний бібліотекар абонементу історичного факультету, Кам'янець–Подільський національний університет ім. Івана Огієнка (Україна, Кам'янець–Подільський), n.kryk@mail.ru

УКРАЇНІЗАЦІЯ ШКОЛИ ТА ПРОБЛЕМА НАВЧАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ПЕРІОД ГЕТЬМАНАТУ П.СКОРОПАДСЬКОГО

На основі аналізу архівних документів і наукових публікацій у дослідженні зроблено спробу висвітлити проблему забезпечення українських шкіл підручниками та посібниками в період Гетьманату П.Скоропадського. У статті визначено рівень розкриття проблеми в науковій історичній літературі, встановлено, що вона ще не стала предметом комплексних наукових досліджень. Досліджується роль Міністерства народної освіти в справі організації видання шкільних підручників і посібників в Українській державі, характеризується діяльність видавничого відділу, створеного при Міністерстві, основними завданнями якого було збирання матеріалу для підручників, надання на певних умовах допомоги видавництвам, утворення

Центрального інформаційного бюро для збирання відомостей про всі книжки-підручники, які видавалися на території України, вже видані та які необхідно видати. Аналізується робота предметних комісій, завдання яких полягало в тому, щоб допомогти Міністерству народної освіти забезпечити школу підручниками з усіх предметів навчання, характеризується діяльність видавництва у справі книгодрукування.

Ключові слова: українська школа, підручники, видавництво, видавничий відділ, предметні комісії, видавнича діяльність, товарообмін, Міністерство народної освіти.

Стан української школи у період Гетьманату П.Скоропадського безпосередньо залежав від забезпечення її необхідними підручниками, посібниками та відповідним приладдям, без яких не могла існувати шкільна освіта. В цей період відбувається подальше зростання мережі українських нижчих і вищих початкових шкіл. Водночас українізація школи потребувала кількісного та якісного збільшення українських підручників, а також художньої та історичної літератури для школярів.

На сучасному етапі цієї проблеми торкнулися українські дослідники А.Боровик [1], М.Кукурудзяк [2], Т.Ківшар [3], С.Сірополко [4], Г.Рудий [5], Е.Кучменко [6], О.Постернак [7] та інші науковці, які розкрили окремі аспекти українізації школи та звернули увагу на проблему забезпечення її необхідною літературою. Метою нашого дослідження є висвітлення цілісної картини забезпечення навчальною літературою загальноосвітніх шкіл у період Гетьманату П.Скоропадського.

З метою видання шкільних підручників 7 червня 1918 р. гетьманом було затверджено закон щодо виділення Міністерству народної освіти на ці потреби 2 млн. крб. [8, арк. 3]. На ці кошти було замовлено 2,5 млн. примірників підручників [9, с. 2; 7, с. 114]. Дане відомство вважало за необхідне надати і свою суттєву допомогу, створивши у січні 1918 р. окремий видавничий відділ. Основними завданнями створеної структури були: збирання матеріалу для підручників; надання допомоги видавництвам за умови, що вони мають певні і перевірені міністерськими комісіями матеріали; створення Центрального інформаційного бюро для збирання відомостей про усі книжки-підручники, які видаються на території України [10, арк. 13].

Також при Міністерстві освіти створили предметні комісії, до роботи в яких залучили відомих педагогів. Основні завдання комісії полягали у розв'язанні проблем забезпечення шкіл підручниками, зокрема, розгляд наявних підручників на інших мовах з метою ухвалення їх перекладу [11, арк. 142].

При видавничому відділі діяло 11 предметних комісій, до складу яких входило 107 осіб [12, с. 266] (18 працювало в комісії з розгляду підручників для нижчих початкових шкіл, 14 – комісії з української мови, 13 – математики, по 11 – з географії та природознавства). Серед них були досвідчені працівники Міністерства освіти, вчителі та автори підручників [1, с. 229].

До складу комісії з розгляду підручників для нижчих початкових шкіл входили: М.Сімашкевич, С.Русова, А.Лещенко, Л.Басараб, О.Музиченко, Т.Лубинець, С.Паляничка, Г.Стрижевський, П.Волинець–Волинчук, М.Гармушенко, Л.Сильниш, М.Дем'яновський, Г.Коваленко, С.Черкасенко, В.Дача, М.Дихтерьов, А.Воронець, котрі розглядали надіслані авторами